

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО – ПЕРШОДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ І МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті йдеться про те, що вихователь дошкільного закладу і вчитель початкових класів стоять біля джерел формування мовної особистості дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Від успішності цього процесу великою мірою залежить і доля української мови, і доля нашої держави. Автор статті ділиться своїм особистим досвідом створення системи початкової мовної освіти і виховання – програм, підручників, навчально-методичних посібників, створених на засадах компетентнісного підходу. У цій роботі він активно використовує поради Василя Олександровича Сухомлинського про необхідність подолання формалізму в навчанні рідної мови наймолодших.

Ключові слова: діти дошкільного віку, молодші школярі, педагогічна спадщина Василя Сухомлинського, мовна особистість, спостереження за природними явищами, збагачення словникового запасу, увага до живого слова.

На сучасному етапі розвитку суспільств проблема розвитку мовно-мовленнєвої особистості стоїть у полі уваги мовознавців, психолінгвістів, методистів. І це природно, бо основним носієм кожної національної мови є людина, громадянин держави, у яких ця мова функціонує передусім на державному рівні. Помітний вплив на цей процес у нашому українському державотворенні роблять не мовознавці і методисти, а політики, мотиви яких, на жаль, не завжди збігаються з утвердженням нашої мови як одного з основних чинників державотворення.

Процес формування мовно-мовленнєвої особистості дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, від результату якого великою мірою залежить і доля української мови, і доля нашої держави, відбувається в руслі наявних суперечностей:

- між необхідністю формування всебічно розвиненої особистості майбутніх громадян держави, яка відображала б ментальність українського народу, і реальним станом реалізації цього процесу в нашій державі, різних її регіонах;

- рівнем сучасних вимог до мовленнєвого розвитку дитячої особистості, формування в неї на відповідному рівні мовленнєвої, комунікативної компетентності і стійкістю усталених традиційних підходів, методики, які не сприяють цьому процесу.

Нам доводилося неодноразово чути живі висловлювання і читати думки Ольги Василівни Сухомлинської з проханням не канонізувати образ Василя Олександровича, а розглядати його педагогічну спадщину і його самого у розвитку і в контексті сучасної освітньої системи і педагогічної науки України. Тому в руслі обраного мною аспекту – формування мовленнєвої особистості дітей 5–9-річного віку, яким опікуються вихователі дошкільних освітніх закладів, учителі початкових класів і батьки і, безумовно, ми, методисти, науковці, – усі ми звертаємося до витоків цієї проблеми, а започаткував шляхи її розгляду й розв'язання в педагогічній науці і в освітянській практиці Василь Олександрович Сухомлинський. У статті «Слово рідної мови», надрукованій у 1965 році в журналі «Українська мова і література в школі», він писав, що рідна мова – це безцінне духовне багатство, у якому народ живе і передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, традиції і культуру. «Хай ще в ту пору, коли дитина спинається на ноги, во-

на полюбить на все життя рідне слово, закохається в нього, відчує його неповторні відтінки і пахощі». І далі – «у вихованні молодого покоління перед нами постає важливе завдання: прищепити любов до рідної мови, щоб рідне слово жило, тріпотіло, грало всіма барвами й відтінками в душі молодої людини, щоб слово рідної мови говорило їй про віковічні багатства народу, про красу рідної землі, про народні ідеали й прагнення».

Василь Олександрович, будучи вчителем української мови і літератури, добре розумів і намагався переконати своїх колег, учителів початкових класів, що саме вони стоять біля джерел формування дитячої мовленнєвої особистості. Упевнений, що він щиро порадив би з тих процесів, які ми здійснюємо в сучасній початковій мовній освіті. Збуваються думки великого педагога про необхідність позбутися формалізму в навчанні рідної мови наймолодших. Дуже шкода, що не встиг він запропонувати їм свого Букваря й інших підручників з рідної мови. Тому в своїй праці на ниві підручникотворення для молодших школярів відчуваю велику відповідальність за ті кроки, які ми здійснюємо сьогодні на шляху переорієнтації початкового мовного курсу на досягнення його нової мети – **формування й удосконалення вмінь і навичок володіння рідною мовою в усіх її формах, видах і типах мовленнєвої діяльності.**

У нових підручниках з української мови, розпочинаючи з Букваря, намагаємось допомогти молодшим школярам усвідомити, що вони повинні говорити і писати зрозуміло для інших, що існують *спеціальні правила (норми)*, яких необхідно дотримуватись у мовленні. Учителі початкових класів мають усвідомити, що традиційних знань з фонетики і граматики недостатньо, щоб учні могли повноцінно користуватися мовою як засобом спілкування. Для цього вони повинні знати і застосовувати в мовленні ще й найважливіші *соціальні, ситуативні правила* і завжди зважати на них. Існують норми комунікативної компетенції: *що саме? де? коли? як говорять і мають говорити люди в тих чи інших ситуаціях.* Саме вони зможуть забезпечити кожному випускникові загальноосвітньої школи важливу для їхньої життєдіяльності загальну *мовленнєву компетентність.*

Тому в нових підручниках ми в доступній формі ознайомлюємо молодших школярів з цими правилами, вчимо користуватися ними в повсякденному житті, тобто не тільки в навчальній, а й у позакласній і позашкіль-

ній різнобічній учнівській діяльності, важливим і обов'язковим супровідним складником якої у більшості випадків є дитяча мовленнєва діяльність.

Досвід Василя Олександровича, здобутий ним у «школі під блакитним небом» мають ширше використання сучасні вчителі перших класів з метою забезпечення можливостей спілкування шестирічних першокласників з природою, у ході спостережень за природними явищами – встановлення наявних закономірностей між ними, які слугують основою для побудови доступних висновків, збагачення словникового запасу. Спостереження в природі збагачують не тільки дитячий досвід, а й благотворно впливають на їхні почуття, розвивають уяву, фантазію: «... Білі, пухнасті хмарки були для них світом дивних відкриттів ... у них діти бачили звірів, казкових велетнів: дитяча фантазія швидкокрилим птахом линула в захмарені далі, за сині моря й ліси, в далекі невідомі країни» [3]. Саме під впливом опису цього досвіду в книзі «Серце віддаю дітям» у сучасному Букварі для шестиліток (с.с.98-99) ми помістили текст «Казкові хмарини» з панорамною ілюстрацією неба, на якій хлопчик Михайлик, спостерігаючи за казковими хмаринами, бачив «...наче стадо білих слонів. Он у великого слона під хоботом великі ікла. А то неначе хмара-кіт. Оті хмарки – немов чарівні птахи. У них такі грайливі хвости!»

Василь Олександрович, керуючи школою, виконуючи величезну громадську роботу на всесоюзному державному рівні, водночас тримав у полі зору початкову школу, віддавав усього себе, своє серце дітям. Ще задовго до переходу нашої школи на систематичне навчання дітей з шестирічного віку, яке ми розпочали здійснювати в середині 70-их років, нерідко під вигуки, що забираємо в дітей рік життя, він створив для сільських шестирічних дітей «школу під блакитним небом», про яку писав: «Я буду так вводити малюків у довкілля, щоб вони кожного дня відкривали в ньому щось нове, щоб кожен наш крок був мандрівкою до джерел мислення й мови – до чудової краси природи».

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Поради вихователям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т. Т.2. К., «Рад. школа». – 1976. – с. 149 – 416

REFERENCES

1. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). Yak vykhovaty spravzhniu liudynu. Porady vykhovateliam [How to bring a real human up]. *Vybrani tvory v 5-ty t. – Selected works in 5 volumes. (Vols 2)*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].

2. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). Sto porad uchytelvi [One hundred pieces of advices to a teacher].

М. С. Вацуленко

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ В. А. СУХОМЛИНСКОГО – ПЕРВОИСТОЧНИК ФОРМИРОВАНИЯ УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ ЛИЧНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ И МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье идет речь о том, что воспитатель дошкольного учреждения и учитель начальных классов стоят у истоков формирования языковой личности детей дошкольного и младшего школьного возраста. От успешности этого процесса во многом зависит и судьба украинского языка, и судьба нашего государства. Автор статьи делится своим личным опытом создания системы начального языкового образования и воспитания – программ,

Крім уроків, на яких учитель, директор школи намагався пробудити у своїх колег увагу до живого слова, він своєю літературною творчістю відкривав перед дітьми поетичну грань слова, якою вони мають захопитися і дорожити нею протягом усього життя. Педагог з великої літери був переконаний у тому, що виховна сила слова – це ще незаймана цілина на педагогічному полі. Його ідеал – гармонійно розвинена, високоосвічена, культурна, щаслива людина, людина-громадянин, людина-творець, здатна прийняти від старших поколінь невмирущі надбання духовної культури. І він невтомно піднімав цю незайману цілину. Піднімав як директор школи, як учитель, а ще як письменник, який залишив нашій дитворі неоціненний скарб – більше як півтори тисячі казок, оповідань, притч, замальовок із життя дітей. І головне в тому, що ці маленькі перлинки написано не тільки про дітей, а саме для дітей, доступною для них мовою, хоча ці твори з великим захопленням читаємо і ми, дорослі люди, батьки і матері, дідуся і бабусі, яким завжди є кого виховувати. Саме тому в цих творах Василь Сухомлинський залишається для дошкільників і молодших школярів учителем, вихователем, наставником. Бо в кожній своїй мініатюрі для дітей письменник звертається до найтонших струн дитячої душі, спонукає їх замислитися над тим чи іншим вчинком свого ровесника, оцінити його з гуманістичних позицій. З огляду на все це письменник Дмитро Чередниченко, також великий знавець дитячої душі і дитячої психології, автор оригінального підручника «Материнка» з навчання грамоти першокласників, у передмові до збірки казок, оповідань, етюдів «Вічна тополя» Василя Сухомлинського поставив його в один ряд з великим литовцем Пранасом Машьотасом, поляком Янушем Корчаком, білорусом Василем Віткою та іншими відомими гуманістами. Літературна спадщина цих педагогів-майстрів працює неухильно в усі часи й в усіх класах, на уроках і поза уроками, бо вона полонить дитячі душі своєю щирою, людяною, прихованою за формою педагогікою, найголовніші інструменти якої – повага і любов.

2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т. Т.2. К., «Рад. школа». – 1976, с. 419 – 670.

3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський – «Акта», 2012.

Vybrani tvory v 5-ty t. – Selected works in 5 volumes. (Vols 2). Kyiv: "Radianska shkola" [in Ukrainian].

3. Sukhomlynskyi, V. O. (2012). *Sertse viddaiu ditiam [I give my heart to children]*. "Akta" [in Ukrainian].

учебников, учебно-методических пособий, созданных на основе компетентностного подхода. В этой работе он активно использует советы Василия Александровича Сухомлинского о необходимости преодоления формализма в обучении родному языку малышей.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, младшие школьники, педагогическое наследие Василия Сухомлинского, языковая личность, наблюдения за природными явлениями, обогащение словарного запаса, внимание к живому слову.

M. S. Vashulenko

PEDAGOGICAL HERITAGE OF V. O. SUKHOMLINSKYI AS A SOURCE OF FORMING UKRAINIAN-SPEAKING PERSONALITY OF PRESCHOOLERS AND PRIMARY PUPILS

The article deals with the idea that a preschool and elementary teacher forms the linguistic identity of preschoolers and primary pupils. The destiny of both: the Ukrainian language and our state substantially depends on the success of the process of young generation's linguistic identity development. The formation of the language personality is realized under the conditions of the following contradictions: between the necessity of forming a many-sided personality of a future citizen, which would represent the mentality of the Ukrainian people, and a real state of this process in our motherland, especially in different regions; also the contradictions between the level of modern requirements to the speech development of a child personality, its formation at the appropriate level of speech, communicative competence and stability of traditional approaches, techniques, which do not contribute to this process. The solutions of this problem we can find in the pedagogical heritage of V. O. Sukhomlinskyi, specifically in his experience gained in the process of training and educating six years old children at "school under the blue sky". Modern preschool teachers and educators have the opportunity to use actively the experience of the outstanding pedagogue in order to provide the possibilities of communication for the 5-6 years-old children with nature in the process of observing natural phenomena. The author of the article shares his own experience of creating the system of primary language education and training – programs, books, teaching aids, created on the basis of competence building approach. In this work he uses pieces of advice of Vasily Sukhomlinskyi about the necessity to overcome the formalism in teaching the native language the junior schoolchildren. Due to the famous works this pedagogue remains a teacher, an educator, a tutor for preschool and primary school children. Literary heritage of this great educator remains extremely useful and important for the educational process at classes and during unsociable hours, because it enriches children's souls with its sincere, human pedagogy, the main tools of which are respect and love.

Keywords: preschool-age children, junior schoolchild, V. A. Sukhomlinsky's pedagogical heritage, language personality, observing the natural phenomena, vocabulary enrichment, attention to the vivid word.

Подано до редакції 08.09.14
